

PETRUS ANTONIUS HENS
(27 augustus 1888–26 april 1971)

De veertig dagboeken die Hens schreef worden bewaard in het Hens-archief in Naturalis te Leiden. Het eerste dagboek begint op 19 april 1902. Het handschrift is duidelijk dat van een jonge jongen. Hens was toen 14 jaar oud en beschreef een wandeling langs de IJsseldijk nabij Zwolle op een warme zaterdagmiddag. Het dagboekblad laat zien dat Piet tekentalent had. Hij tekende (Gele) Plomp, Speenkruid en Haarlemsch Klokken spel. De vogelsoorten die werden getekend, zijn een Meerkol en een Zwartkopmees. De Daggauwoog wordt genoemd met de Latijnse naam. Voor een jongen van zijn leeftijd, was dat toen heel bijzonder deze veldkennis te hebben.

Op de volgende bladzijden staan aantekeningen van twee wandelingen. Eén door Engelsche werk en enkele dagen later naar de Agnietenberg. Op elke bladzijde van het dagboek worden planten genoemd en staan er fraaie tekeningen. De vogeltekeningen zullen in de loop van zijn leven realistischer worden. Er zit direct al systematiek in zijn aantekeningen. Hij gebruikte onderwerpen als het weer, gevonden plantensoorten en diersoorten die hij had gezien. Het is opvallend dat Hens veel later commentaar gaf op zijn aantekeningen van toen. Zo zag en tekende hij op 26 april 1902 een specht die tegen een boom zit. Hij schreef daar in 1947 bij: 'Dit was een Grootte Bonte Specht. Ik herinner mij dit nog als de dag van gisteren'. Onder de tekening van 1902 heeft de jonge Hens alleen 'specht' geschreven. In 1947 wordt er met potlood 'Grootte Bonte Specht, *Picus major* of *Dendrocopus major*' onder geschreven.

We raken nog meer onder de indruk van de jeugdige Hens als wij in de 'Levende Natuur' van 1904 een korte beschrijving vinden van een waarneming van een Zwarte Specht in Nederland. 'Zondag 20 September 1904 is in de Watersteeg bij Zwolle een Zwarte Specht (*Picus martins*) door verschillende personen waargenomen. Het dier was in 't geheel niet schuw. Daar ik geloof dat dit een zeldzaamheid is, zal dit u misschien interesseeren'. Dat een waarneming van een 16-jarige jongen werd opgenomen in dit blad, kon te maken hebben met de schoolmeesters in de redactie. Dat Hens ook als jongeman kritisch was, bewijst zijn laatste bijdrage⁵ aan dit blad in 1905. Hij had in een artikel gelezen, getiteld 'Uit de Deurnsche Bosschen', dat jonge Houtduiven (*Columba oenas* L.) in het zelfde jaar hunner geboorte reeds broeden. Is dat wel juist? Ik heb op een buiten bij Zwolle deze dieren nauwkeurig nagegaan, doch nooit iets daarvan bespeurt. Ten tweede staat in genoemd stuk, dat de Nachtegaal (*Daulias luscinus* L.) olijfgroene eitjes legt. Ik heb verscheidene malen nesten met eieren van deze soort gevonden, doch ze waren steeds bruin. Gaarne zou ik deze vragen in uw blad zien opgenomen'.

Hij schrijft dit vanuit Roermond. Jan Lesire, de auteur van bovengenoemd artikel, heeft geen reactie in 'De Levende Natuur' gezet.

Hens maakte in totaal zeven stukjes voor dit blad. Na 1905 staan er geen bijdragen meer van zijn hand in dit tijdschrift. Het is gissen, maar zou hij toen reeds contact gehad hebben met Snouckaert?

In 1906 vinden wij zijn naam op de ledenlijst van de Nederlandse Ornithologische Vereniging. Hij is dan achttien jaar oud.

Volgens de dochter van Hens, mevrouw Mossel, had Hens over een ornithologisch probleem een brief geschreven aan Snouckaert. Deze was toen voorzitter van de Nederlandse Ornithologische Vereniging en hij zal Hens geadviseerd hebben lid te worden van de NOV. Het is natuurlijk geweldig als een jonger persoon gebruik wil maken van de kennis van een oudere leermeester. Ook Snouckaert zal hierdoor gevleid zijn geweest. De grote ervaring van Snouckaert op het gebied van verzamelen van vogelsoorten en eieren zal op de jonge Hens wel grote indruk hebben gemaakt.

Hens en Snouckaert 1916

Hoewel Hens de controverse in de NOV naar aanleiding van de ophanden zijnde Vogelwet van 1912 van nabij kon waarnemen, lezen wij hier niets over in zijn dagboeken. Wij zien dat hij met Snouckaert meegaat als deze in 1911 de NOV verlaat en vervolgens de Club van Nederlandse Vogelkundigen opricht. Hens wordt dan de eerste secretaris. Hij is dan 23 jaar oud en hij woont inmiddels een jaar of twee in Roermond.

In 1930 werd Hens voorzitter. In 1957 bleef hij na de fusie met de NOV voorzitter van de Club en wel tot 1961. Zestig jaar was hij bestuurslid. Niemand zal zich later zoveel jaren zich als bestuurslid voor de Club inzetten. Daarmee is Hens 'dé man' van de Club.

ZIJN JEUGD

Hens werd op 29 augustus 1888 in Zwolle geboren. De dochter van Hens, mevrouw Mossel, vertelde dat de vader van Hens opzichter was in de olie-industrie. Hij was weinig thuis. Het gezin omschreef zij als 'militair'.

Hoe de interesse voor de natuur bij haar vader in zijn vroege jeugd gekomen is, kon zij niet precies zeggen. Er zou een oom geweest zijn die van de natuur hield. Met een vaak afwezige vader kunnen wij ons hier iets bij voorstellen. Wij moeten het verder doen met de 40 dagboeken en de vele brieven.

Hens volgde de H.B.S. en dat was dé opleiding voor een functie bij de overheid. Nadat Hens lid was geworden van de NOV kwam hij in contact met Snouckaert. Kennelijk was deze zo onder de indruk van de leergierigheid van de jonge Hens dat hij hem zijn boek 'Avifauna Neerlandica' met platen cadeau deed. Hens schreef dat hij het boek op 15 december 1909 had ontvangen.

Paul ten Zeldam was een schoolkameraad. Zo lezen wij in zijn dagboek: 'Vanaf 28 Juli tot 4 Augustus 1909 logeerde ik bij mijn schoolkameraad Paul ten Zeldam te Oosterblokker No 16 (of 36). Ik vergezelde hem op de eendenjacht. (Hij was een puik schutter. Ik had toen nog geen jachtakte of een vergunning voor het verzamelen van vogels en joeg dus zelf niet'.) Hens schrijft dat hij wel balgen maakte en enkele vogels opzette. Leuk detail: 'De reis 3^e klas Roermond – Hoorn kost f 2,20 en de tram naar Oosterblokker f 0,95. Totale reis retour 11,485 gld. Er waren toen nog halve centen!

Paul ten Zeldam komt niet voor in de ledenlijst van de NOV.

Nadat Ten Zeldam als penningmeester van de Club was opgestapt, bleven er contacten. Dat bewijst bijvoorbeeld de aankondiging van het voorgenomen huwelijk van Ten Zeldam met Maria E. Meijer. Hij was toen Reserve 1ste Luitenant Vliegenier. Ten Zeldam overleed op 7 november 1935 in Soebang, Nederlands-Indië.

VERZAMELAAR

Hens hoorde ook tot de ornithologen van toen die verzamelingen aanlegde. Zo complimenteerde Hens clublid De Haan met het vinden van een opgezette Zwarte Ooievaar. Hens schrijft dat dit het 'eerste en eenige bewijsstuk van de soort is dat in Limburg verzameld werd'. Hens schrijft De Haan dat dergelijke zeldzaamheden bij het Natuurhistorisch Genootschap thuishoren. Het Genootschap gaf indien van toepassing in ruil vogels die voor het onderwijs meer geschikt waren.

In de Avifauna van Limburg staat over deze vogel: 'In het laatste decennium van de vorige eeuw werd een ex. geschoten te Weert, dat zich nog opgezet bevindt in de schoolverzameling van de Eerw. zusters Ursulinen aldaar'.

Hens had zo graag een Kleine Trap in zijn bezit gehad. Hij schreef daarover aan De Haan: 'Kon ik nu maar dien Kleine Trap uit Hunsel krijgen. 't Is toch zoo jammer dat dit mooie beest bij een particulier ten gronde gaat. Ik heb er graag wat voor over'. Volgens een brief van Hens aan De Haan van 15 maart 1926 worden Hens enkele leuke soorten voor Limburg aangeboden, maar de prijs ervoor is te hoog. 'Alleen als het zeldzaamheden betreft als de genoemde Kleine Trap, heb ik het er wel voor

over'. Een Middelste Zaagbek, een Grote Trap en een Roodkeelduiker hebben niet die status.

Op 10 juli 1928 schreef Hens over het jong van een Woudaapje waarvan hij hoopt dat De Haan dit heeft kunnen verzamelen. 'We moeten bewijsstukken hebben. Het is toch wel een jong van dit jaar?'

Uit de correspondentie van Hens blijkt ook dat er goede contacten waren met vuurtorenwachters op de Waddeneilanden. Jan Verwey, die als bioloog de vogeltrek bestudeerde, schreef Hens over een vergoeding aan de vuurtorenwachter voor het opsturen van vogels. Zij krijgen als toeleveraar van vogels het maandbericht van de Club van Trekwaarnemers gratis. Hens betaalde voor een zending f 25,--.

Hij correspondeerde ook met de heer J. de Jong. De Opzichter Motordrijver bij 's Rijks Kustverlichting te Hollum op Ameland.

BURGEMEESTER

Op 1 September 1907 trad Hens als vrijwillig in functie op de gemeentesecretarie te Roermond en hij werd op 1 maart 1913 hoofdcommies secretarie te Heerlen.

Als hij bestuurslid is van de Club, vroeg hij Snouckaert om steun en adviezen.

Begin 1912 was Hens bezig met de sollicitatie naar een betrekking in Tilburg.

Snouckaert schreef Hens dat hij hoopt dat Hens de betrekking in Tilburg krijgt.

'Verhoging van tractement is ook niet onverschillig. Uw werk, permitteer mij het te zeggen, moet altijd no. 1 zijn en de pietjes maar een bijzaak voor uw verloren uren.

Van ornithologie is nog nooit iemand rijk geworden'.

25 maart 1912 schreef Snouckaert aan Hens: 'Nog iets gehoord uit Tilburg? 'Morgen zal de beslissing over de vogelwet wel vallen'.

Enkele jaren later solliciteerde Hens naar een positie als burgemeester van Ubbergen. Hij vroeg Snouckaert of deze hem wilde aanbevelen. Snouckaert antwoordde: 'Wat uw vraag ten aanzien van uw sollicitatie naar Ubbergen betreft, brengt die mij in een enigszins moeilijk parket. Ik zou van de eenen kant U graag willen helpen, maar van den anderen kant zou mijn tussenkomst U meer kwaad dan goed kunnen doen. Ge moet niet vergeten, amice, dat ik sedert tal van jaren ambteloos burger ben en absoluut niet den minsten invloed heb. Nu komt er nog bij dat ik de Geldersche commissaris in het geheel niet ken; ik heb hem zelfs nooit gezien en van mijn bestaan heeft hij ook geen flauw idee. Wat wilt ge nu dat een recomandatatie van mij zou uitwerken? En hoe kan ik uwen capaciteit voor a.s. burgemeester beoordelen? Want daarop komt het aan. Ik ken u alleen als ornitholoog'.

Hens liet zich kennelijk niet ontmoedigen, want op 11 juni 1917 werd hij burgemeester van Valkenburg. In 1941 kwamen de plaatsen Houthem, Oud-Valkenburg en Schin-op-Geul erbij. Hij bleef burgemeester van Valkenburg-Houthem tot hij op 1 september 1953 met pensioen ging.

Uit de briefwisseling van 1923¹⁶ blijkt dat Snouckaert compassie toonde met de zorgen die Hens heeft over gezondheid van zijn echtgenote en hun kind. Volgens Snouckaert was Hens overspannen en moest hij rust nemen. 'Valkenburg is ook geen post voor een burgemeester'.

DE DAGBOEKEN

De dagboeken bevatten allerlei vogelwaarnemingen en aantekeningen. In de dagboeken van 1888–1929 is niets of nauwelijks iets te vinden over persoonlijke of clubzaken.

Slechts een korte notitie over de Koninklijke goedkeuring van de Statuten op 25 juli 1911. Als er in de periode 1912 tot 1915 geen ornithologische aantekeningen zijn, dan komt dat doordat de studie veel aandacht vroeg en de ornithologie 'wat op de achtergrond is geraakt'.

Over de vergaderingen van de Club vinden wij in de dagboeken niets. Daartoe zijn de publicaties van de Club de bron.

Af en toe zit er een kaartje in de dagboeken met eventueel een foto.

In de dagboeken vanaf 1929 zijn er soms wat aantekeningen over de Club of over mensen die iets met de Club te maken hebben. Wel veel tekeningen onder andere van zijn dochter Lenie: 'Dit is pappie als hij op jacht gaat'.

Zo staan er meer tekeningen van zijn dochter in de dagboeken. Losse knipsels over bijvoorbeeld de Karakorumexpeditie onder leiding van Sillem uit 'De Tijd 13 november 1930'. Vanaf dagboek 12 staat er steevast in: 'Ornithologische Aantekeningen van P. Hens, burgemeester te Valkenburg'.

Uiteraard maken de waarnemingen uit de omgeving van Valkenburg een belangrijk deel uit van de dagboeken. Het adres van Hens daar is Geneindestraat 25, 'Ingerhof', Groot Valkenburg.

Dat hij in 1931 voorzitter werd van de Club vinden wij niet terug.

In het dagboek van 1967 staat toch een persoonlijke aantekening. Het dagboek eindigt: 'Nu is er al weer een jaar voorbij met vreugde en zorg. Indien wat ons betreft 1968 zo verloopt, mogen wij God wel zeer danken'.

BESTUURSLID VAN DE CLUB

Bij de oprichting van de Club op maandag 22 mei 1911 op de Lunenburg zijn er enige heren aanwezig. Naast gastheer Snouckaert is Piet Hens er. In zijn dagboek van die dag noteerde hij dat Snouckaert hem was komen ophalen vanaf station Maarssen en dat zij 's avonds het rekest hadden bekeken. Een dag later was Paul ten Zeldam wel aanwezig.

Hens was handig met het prepareren van vogels en met het maken van balgen. Bovendien was hij een nauwkeurig waarnemer en van deze kwaliteiten maakte Snouckaert dankbaar gebruik. Op zijn beurt had Hens groot respect voor de kennis die Snouckaert bezat, voor zijn schrijftalent en ook de enorme bibliotheek was voor Hens zeer waardevol.

Paul ten Zeldam werd op 21 november 1887 in Purmerend geboren. Bij de oprichting van de Club was Paul 24 jaar oud en Piet Hens 23 jaar. Snouckaert is dan 54 jaar. Snouckaert vond al spoedig dat er een andere penningmeester moest komen. Hij schreef aan Hens: 'Onze penningmeester heeft geen contributie geïnd en er is dus geen cent, want de kas was leeg. Zeldam antwoordde nimmer op een brief die ik in Juni 1914 schreef. We moeten wanneer het wat rustiger is bepaald een andere geldman hebben, want met Paul gaat het niet langer. Iemand met zoo weinig verantwoordelijkheidsgevoel zag ik nimmer'. Snouckaert schrijft verder dat hij zelf ook geen geld heeft om voor te schieten. 'Door de oorlog komt er weinig binnen'. Ten Zeldam bleef wel in de Club en ook waren er persoonlijke contacten met Hens.

HENS ALS SECRETARIS (1911-1930)

Hens verzorgde als een goede secretaris de uitnodigingen met de agenda voor een vergadering. Datzelfde gold ook voor de excursies. Hij correspondeerde met veel leden en ook ornithologen in het buitenland. In een brief aan J.J.H. de Haan uit Weert schrijft Hens. 'Mijn correspondentie is zéér groot!'

Hij was zeer betrokken bij het VIde Internationale Ornithologische Congres in Amsterdam in 1930. Daar hield hij een lezing over ondersoorten. Die lezing was speciaal voor de leden van het Congres uitgegeven'. 'Ook hieruit kan men de gedegenheid en gedetailleerde kennis van Hens afleiden.

In 1950 was hij namens de Club afgevaardigd naar het Ornithologisch Congres in Uppsala, dat van 10-17 juli wordt gehouden.

HENS ALS VOORZITTER (1930-1961)

Als Snouckaert voor de tweede keer trouwt en Nederland hem wat tegen begint te staan, werd het tijd na te denken over een nieuwe voorzitter. Snouckaert schreef aan Hens: 'Is 't eenmaal October dan denken wij naar Zuid-Frankrijk te gaan om den winter door te brengen. En dit brengt mij op een zaak die ik eens met U wil behandelen. Ik ben nu al meer dan een jaar buitenlands en zal in afzienbare tijd wel niet naar Holland terugkeeren. De reden daarvan is de ontzettende belastingen en de algemeene duurte. Ik kan heel wat goedkooper in het buitenland leven en aangenaamer ook. En dat hebben mijn finantiën nodig! Maar nu is er de Club. Ge weet, hoezeer ik, als eerste stichter, op onze Club gesteld ben en er graag voor werk. Waren mijn finantiën niet zoo beroerd, dan zou ik een heel wat grotere contributie geven, maar dat gaat nu helaas niet. Mijn voortdurend verblijf buitenlands maakt dat ik het presidium eigenlijk niet meer naar behooren kan waarnemen en nu

had ik gedacht dat het wellicht aanbeveelenswaardig zou zijn een tijdelijken voorzitter in mijn plaats aan te wijzen. Later, bij eventuele terugkeer in Holland, zou ik dan graag weer zelf optreden. Wat denkt gij daarvan? En verder denkende, had ik het mij voorgesteld dat gij de beste zoudt zijn om mij te vervangen. De president toch zal wel een ornitholoog moeten zijn, geen gewone liefhebber, die van de wetenschap maar weinig op de hoogte is. Gij zijt, dunkt mij, de uitgeknipte man er voor'.

Snouckaert liet er geen gras over groeien. Vanuit Brussel schreef hij op 26 augustus 1923 aan Hens: 'Wat het voorzitterschap betreft is Van Heurn het met mij eens dat dit U toekomt, maar ik weet maar al te goed dat bij Uw vele werk het moeilijk zal zijn het secretaris- en waarnemend voorzitterschap te combineren. Het secretariaat kan tijdelijk naar Van der Meer. Capadose zouden wij ook kunnen vragen, maar zou hij het willen doen? Hij heeft het ook zeer druk.

Ge schrijft dat ge als waarnemend president onvoldoende reliëf aan de Club zoudt geven! Ik ben dit wel wat oneens met U. U is toch bekend als een der beste werkende ornithologen in Nederland en daarop komt het aan'.

'Holland is mij vooral door zijn onzinnige belastingen, voorlopig te duur. Ik krijg het land aan Holland, waar men nu weer zoo'n stomme jachtwet heeft gemaakt'.

In een brief van 1925 schrijft Snouckaert: 'Ik las uw brief met belangstelling en was U dankbaar voor uw vriendelijke woorden. Dat ik mijn ontslag wilde nemen, vindt ook zijn grond daarin dat ik bevreesd ben, dat men in of buiten de vergaderingen zal zeggen: De voorzitter is steeds in het buitenland, wat hebben wij aan zoo'n voorzitter. Die behoorde het veld te ruimen voor een ander. Om iets dergelijks voor te zijn, schreef ik aan U en aan Van der Meer, dat ik het beter achtte ontslag te nemen. Gij beiden verzocht mij thans op mijn besluit terug te komen om redenen, die ik waarlijk moet beamen. Ik zal dus, voorlopig althans, mijn ontslagneming niet handhaven'.

Snouckaert was dus onder druk voorzitter gebleven. Van der Meer stopte als penningmeester. Er waren te veel wanbetalers!

In 1930 bedankte Snouckaert als voorzitter van de Club en volgde Hens hem op. Hens bleef voorzitter tot 1962. Gedurende de oorlogsjaren werd zijn functie waargenomen door Tsj. Gs. de Vries. Het was in deze periode mede aan Hens te danken dat er een toenadering ontstond tussen de NOV en de Club.

In een brief van 24 oktober 1961²⁵ schreef Hens aan Amice Kist dat hij 'het plan heeft opgevat binnenkort te bedanken als voorzitter van de afdeling Club der Nederlandse Vogelkundigen der NOU. Ik word te oud, ben nu ruim 50 jaren in het bestuur geweest en vindt het gewenst en noodzakelijk, dat een jongere, althans niet zo oude en in ieder geval meer actieve kracht in mijn plaats komt, die ook de excursies regelmatig kan meemaken'.